

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Тыва

Управления образования администрации муниципального района

«Улуг-Хемский кожуун Республики Тыва»

МБОУ СОШ с.Эйлиг-Хем

Рассмотрено

Согласовано

Утверждено

Руководитель ШМО

ЗДВУР

Директор школы

_____/Ырбан-оол Д.Н./

_____/Хемер-оол Х.Б./

_____/Дамдын В.М./

« » _____ 2023 г.

« » _____ 2023 г.

« » _____ 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Литературное чтение на родном (тувинском) языке»

для обучающихся 4 класса

Эйлиг-Хем 2023

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

«Литературлуг номчулга» деп эртемнин ооредилге планында туружу Л. С. Кара-оол «Литературлуг номчулга» эге школанын 4-ку клазынга ооредилге ному, Тыванын ном ундурер чери Кызыл -2014.

Эге школага «Литературлуг номчулга» деп эртем оореникчини чогаалга чангыс аай болгаш узуктелиишкин чок ооредиринин бир кезээ болур.

Эге класс оореникчилеринге эртемни ооренип тура, амыдыралчы дуржулгазы байлак эвес болганындан чечен чогаалды состун уран чуулу деп шингээдип алыры онзагай.

Баштайгы уе-чадада уругларнын чедиишкинниг ооренир болгаш сайзыраарынын кол байдалын чедип алыры-биле номчуттунар чанчылын хевирлээри чугула. Оон ужун номчулгага сундулуг уругну белеткээринин элээн каш угланыышкыннары бар: тыва чечен чогаалдын созуглелдерин номчуур чанчылдарын хевирлээр болгаш сайзырадыры; чогаалдын утказын шингээдип алыры-биле практиктиг билиин сайзырадыры; чечен чогаалдын эн бодун билиглери-биле уругларын чепсеглээри; долгандыр турар хурээлел, мозу-шынар база эстетиктиг унелелдер дугайында билиин хевирлээри.

«Литературлуг номчулга» кичээлдеринин, оске эртемнерге бодаарга, бир тускай чуулу – кичээл бурузунге чогаалдын жанр болгаш утказындан хамаарылга чок оореникчилернин дыл домаа база нити кижизидилгезинче кичээнгейни угландыраы: созуглел бурузун уругнун аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырындан ангыда, мозу-будуш талазы-биле шынарларын хевирлээр сорулгалыг ажыглаар.

Ук эртемни ооредип тура, эртемнер болгаш культуралар аразында харылзааны, ынчангаш орус база оске чоннарнын аас чогаалы, чечен чогаалы, хурээлел, уран чурулга, куш-ажыл кичээлдери-биле холбаары кордунуп турар.

Эге школага «Литературлуг номчулга» деп эртемни ооредиринин кол сорулгазы – торээн дылынга медреселдиг, шын база аянныг номчуп билир кылдыр чанчыктырарда, тыва дылында бижиттинген ооредилге, эртем-нептергей база чечен чогаал созуглелдеринин утказын шингээдип, угаап бодаар чанчылдарын оттуруп сайзыратпышаан, бот-номчулга дуржулгазынга даянып, номчукчу болур бурун эргезин хевирлээр.

Ук сорулганы боттандыраы-биле дараазында айтырыгларны шиитпирлээр:

- Торээн дылынга чугаа ажыл чорудулгазынын бугу хевирлерин (дыннаары, номчууру, чугаалаары, бижири) сайзыратпышаан, оске кижилер-биле харылзаа тудуп билир кылдыр чанчыктырар;
- Тыва чечен состу эстетиктиг шингээдип алырынга белеткеп, торээн дылынга номчуттунар сонуггалын оттуруп сайзырадыр;
- Тыва чечен чогаалдын созуглелдери-биле ажылдап билир кылдыр чепсеглээр сорулгалыг эге практиктиг билиглерни бээр;

- Чангыс ол-ла темага бижиттинген тыва болгаш оске чоннарнын чогаалдарын деннеп, домей болгаш ылгалдыг чуулдерин тодарадып билир кылдыр чанчыктырар;

- Уругларнын номчаан чогаалдарынга даянып, оларнын мозу-будужун хевирлеп тура, эки-багай, буянный-бак деп чуулдер дугайында билиглерин сайзырадыр, торээн чону база оске аймак кижилер чурттап турар чурту дээш чоргааралын оттуруп, Тыва болгаш Россиянын чоннарынын культура база чечен чогаалы нхундулеп билир кылдыр кижизитпишаан, оореникчилернин мозу-эстетиктиг дуржулгазын байыдар.

Номчулга кичээлдери дээрге эге школада өөренип турар кол эртемнерниң бирээзи деп санаттынып турар. Ол уругларнын шын медреселдиг номчулгазын болгаш сөзүглел-биле ажылдап билирин, уран-чечен номчулгага сонургалын оттуруп, уругнун ниити сайзыралынче, эстетиктиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинче кичээнгейни угландырып турар.

Чечен чогаал номчулгазы деп курузун чедишкинниг өөренип алыр болза, ол эге школаның өске-даа эртемнериниң түннелдерин хандыар. Эге школага чечен чогаал номчулгазының программазы уругларның аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Ооң иштинде бир онзагай черни өореникчилерниң шын чугаалап өоредириниң кол хевири (аргазы) - номчулганың чанчылдарын хевирлээри болгаш ону сайзырадырынче угланган ажылдарны чорудары ээлеп турар.

Бердинген курс дараазында **сорулгаларны** чедип алырынче угланган:

- ыткыр (дыңналдыр) номчуурунун хевиринден эгелээш, ханы, медреселдиг иштинде номчуурун, литературлуг шын адаашкын ёзугаар болгаш рольдар аайы-биле аянынг номчууру; номчаан чогаалының утказын сайгарып, ында кол чүүлду илередип, оон чогуур түннелдер кылыры, номчаан сөзүглелдерин кезектерге чарып, оларга тус-тузунда ат тыварынга, абзац дузазы-биле план тургузарынга, номчаан чүүлүнүн утказын делгеренгей (долу) азы допчу кылдыр чугаалап өорениринге чаңчыктырар;

- уругларны бичиизинден эгелеп коллективтиг ёзуга, бот-боттарынга негелделиг, шынчы, ак сеткилдиг, быжыг туруштуг, эрес-дидим болурунга, мөзулуг аажы-чаңга, күш-ажылга кижизидер;

- уругларның ном - биле ажылдап, оон билиг тыварынга номну үргүлчү номчуурунга негелделиг, чечен чогаалга сундулуг, уран сөстүн тургузукчулары - чогаалчыларның чогаадыкчы ажыл-херектеринге сонургалдыг болурун чедип алыр;

- хемчээл, утка, тематика, жанр талазы -биле аңгы-аңгы чогаалдарны ханы, шын билиндирер;
- уругларның чугаазын сайзырадыр болгаш оларга чугаалап, номчуп, дыңнап билириниң база сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлерин сайгарып шыдаптарының чаңчылдарын шиңгээттирер;
- уругларның өөрөнгөн чогаалдарының утказын, ооң маадырларының хөделиишкиннерин, чорук-херектерин ханы шиңгээдип ап, аңаа хамаарыштыр чогуур үнелелди берип, боттарының сагыш-сеткилин хайныышкынны-биле илередип шыдаарының, чечен чогаалды долузу-биле шиңгээдип алырынга аргаларын сайзырадыр;
- чечен чогаалдын уран чурумалдыг дылын, овур-хевир тургузарынга аян киирер аргаларын сеткип билир кылдыр уругларны өөредир; оларны боданыр аргаларын болгаш чогаадыкчы бодалын сайзырадыр;
- шүлүк чогаалын кичээнгейлиг дыңнап билириниң аргаларын сайзыратпышаан, ооң уран сөзун чарашсынар болгаш ханы шиңгээдип алырының дуржулгазын мөөңнөп, аңаа уран-чечен хөөннуг болгаш сонуургалдыг болурун кижизидер;
- долгандыр турар хүрээлел болгаш бойдус дугайында уругларның боттуг бодалдарын сайзырадып, ону шын угаап болгаш медресеп билириниң дуржулгазын байыдар.

Номчулганы эге школаның өөредилге эртеми кылдыр киирген болганда, ол чүгле өөредиглиг эвес, а кижизидиглиг сорулгаларны шиитпирлээр улуг ужур- уткалыг. Хар – назынынга дүгжүп турар уран-чечен чогаалдар-биле таныжылганың мөзү-бүдүш болгаш эстетиктиг ужур-утказы уругларның миниишкиннеринге, угаан-медерелинге болгаш номчукчунуң тура-соруунга салдарлыг, национал болгаш бүгү кижиге төрөлгөтөнниң үнелиг чүүлдеринге тааржыр хууда шынарларның хевирлеттинеринге дузалаар. Өөреникчилерниң моральдыг нормаларже уг-шиин тып билири, оларның боттарының херектери-биле культурлуг кижиниң аажы-чаңының этиктиг принциптеринге хамаарыштырып билирин сайзырадыр; эки сеткилдиг кады ажылдажылганың чаңчылдарын кижизидер. Чечен чогаал номчулганы деп курсту шиңгээдип ап турар үеде эге школаның өөреникчилериниң коммуникативтиг культуразының деңгели бедиир: диалогтар тургузар билиглери; бодунуң үзел-бодалын дамчыдып билири; бердинген чугааларның сорулгаларының аайы-биле монологтарны тургузуп билири; сөзүглелдерниң аңгы-аңгы хевирлери-биле ажылдап билири (тоожуушкун, чурумал, угаап-боданыышкын); номнуң тайылбыр аппарады-биле

бот ажылдап билири; словарьлардан, справочниктерден, энциклопедиялардан чогуур ужурлуг медээлерни тып билири хевирлеттинер.

Номчулга кичээлдеринге өөреникчи бодун шыырак билиглиг номчукчу мен деп чүүлду билип алырынга дузалап турар номчукчунуң харыылап билир айтырыглары хевирлеттинер. Билиглиг номчукчу үргүлчү ном номчуурунга, сөзүглел-биле ажылдаарының аргаларын болгаш номчулганың техниказын, номчаан болгаш дыңнаан чогаалдарының утказын билип алырынга, номнарда бар билиглерни боттары тып болгаш үнелеп билиринче чүткүлдүг болур.

Бердинген курс уругларның чечен чогаалдарны номчуурунче сонuurгалын бедидер. Чечен чогаал эртеминге хамаарыштыр 3-4 класстарга дараазында бөдүүн билиглер-биле база таныштырып болур: автор дугайында бөдүүн дыңнадыглар, номчаан чогаалының жанры, темазы, улустуң аас чогаалының бичии жанрлары – тывызыктар, үлегер домактар, дүрген-чугаалар, янзы-бүрү тывызыктыг бодалгалар,эге рифма, диригжидилге аргазы, чечен чугаа,бойдус чурумалы,эпитет, басня, риториктиг айтырыг дээш оон-даа оске.

Чечен чогаал номчуп, чечен овор-хевирлер-биле танышкан тудум, уругларның ниити сайзыралы, чүвени угаап, медресеп билири, сагыш-сеткилдин бодалдары улам делгемчир, ханылаар, байлакшыр. Авторнуң сөзүглелинге дүүштүр уругларның аас-биле харыылары, чечен овор-хевиринге хамаарыштыр билип алган бүгү-ле ажыктыг чүүлдери- оларның чечен чогаалды шингээди ап турарының херечизи болур.

Тыва Республиканың өөредилге черлериниң өөредилге планында көрдүнгени – биле 4-кү класска номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазынга **бүдүн чылда 34 шак, неделяда 1 шак** бердинген.

Номчулга программазы дөрт кезектен тургустунган:

1. Номчулганың тематиказы
2. Класстан дашкаар номчулга
3. Номчулга талазы-биле алган билиглери, чанчылдары болгаш мергежилдери
4. Чогаалдарнын хевирлери (жанрлары) практиктиг таныжылга

Чамдык кол темалар класс бүрүзүнүң программасында бар. Ынчалза-даа олар анаа катаптап турар эвес уругларның назы-хары улгадып, билииниң деңнели бедээни-биле чергелештир чечен чогаалдарнын хемчээли, утказы болгаш дылдың уран-чечен аргалары чоорту нарыыдап, чаа чүүлдер немежип бар чыдар.

Эге школага чечен чогаал номчулганынын программасы уругларның аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадырынче кол кичээнгейни угландырып турар. Оон иштннде бир онзагай черни өөреникчилерни щын чугаалап өөредириниң чугула хевири (аргазы) -

номчулганың чаңчылдарын шингээттирип хевирлээри болгаш ону сайзырадырынче угланган ажилдарны чорудары кол черни ээлеп турар.

Өөредилгениң бирги чылында сөс номчуурунун аргаларын шингээттирип, аңгы-аңгы сөстөрни, сөс каттыжышкыннарын домактар болу бээр кылдыр үн аайы - биле (интонация) кожуп, чүгүртү номчулгаже чоорту шилчиир.

Ийиги чылында угаан ажылының база бир чадазынче үнүп, иштинде номчулганың чаңчылдарын боттандыраар.

Үшкү чылында номчулганың темпизин элээн дүрген шуудадыр. Номчулга үезинде үе камнаарының чогумчалыг аргаларын чөп ажыглаарын шингээттирер.

Дөрткү чылында номчулганың кол шынарларын (шын, чүгүртү, медреселдиг, аянның) колдуунда шингээди апкан турар. Литературлуг шын адаашкын ёзугаар болгаш рольдар аайы-биле аянның номчуурун чаңчылдарын ап, номчулганың чогуур темпизин шын сагып билген турар ужурлуг.

Эге школаның бүгү-ле чадаларында башкы уругларны номчуп билир кылдыр өөредир-биле чергелештир уруглар боттары номчаан чогаалының уткаын сайгарып, ында кол чүүлду илередип, оон чогуур түннелдер үндүрүп шыдаптарынче угланган ажилдарны база чорудар.

Оон аңгыда номчаан сөзүглелдерин кезектерге чарып, оларга тус-тузунда ат тыварынга, абзацтар дузаы-биле план тургузарынга, номчаан чүүлүнүн уткаын делгеренгей азы дорт кылдыр чугаалап өөрениринге чаңчыктыраар.

Программада бердинген чижек тематикаларга хамаарыштыр номчуур ужурлуг чогаалдар иштинден уруглар төрөөн черинин, долгандыр турар хүрээлелдин; эш-өөр болгаш үе-чергелеринин, оларның чуртталгазының, оюн-тоглаазының, ужуралдарының; бойдус болгаш оон камгалалының; тыва чоннун чаагай чаңчылдарының; төрөөн чуртунун төөгүзүнден барымдааларның дугайында билиглерни шингээди алырлар.

Номчулгага болгаш чугаа сайзырадылгазынга өөреникчилерниң билир ужурлуг кол билиглери, мергежилдери болгаш чаңчылдары

4-кү классты доозуп тургаш, өөреникчилер дараазында чүүлдерни шингээди алган турар.

Номчулганың чаңчылдары:

- 3-ку класска алган билиглерин улам ханыладыр болгаш быжыглаар.
 - Утка болгаш дыл-домааның талазы-биле чедингир сөзүглелди пауза, интонация болгаш номчулганың темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянның номчууру.
 - Номчулга үезинде нарын сөстөрни, ылаңгыя кылыг сөстөрн, чүве аттарын, утка талазы-биле тудуш холбаалыг сөстөрни (чүве ады биле эдеренчи, демдек ады биле чүве адының каттышканы) бот – боттарындан адырбайн, тудуштуруп номчууру.
 - Сөзүглелде чугула утка илередир сөстү ылгап билири.
 - Баштай иштинде номчааш, оон соонда аянның, ыткыр номчууру.
 - Диалогту аянның рольдап номчууру.
 - Иштинде оожум болгаш шилилгелиг номчулганың аргаларын шингээди алганы.
- Номчулганың темпизин сагып шыдаары.
- Таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дүргени 1 минутада 65-70 хире сөс.

- Сөзүглел-биле ажыл. Сөзүглелдин кезектерин чогаалда болуушкуннарның дес - дараалашкаан болгаш утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билир.
- Улуг эвес сөзүглелди аңгы-аңгы кезектерге чарып, кезек бүрүзүнге ат (эге) чогаадыры; башкының дузазы-биле сөзүглелдин планын тургузары.
- Номчаан чүүлүнүң утказын делгередир болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары.
- Чогаалдың кол бодалын илередип, боттарының сөстери-биле ону бадыткаары. Чогаалдың киржикчилеринин чугаазын барымдаалап, оларга үнелел бээри.
- Болуушкуннун чылдагаанын тайылбырлап шыдаары.
- Хайгаараан, көргөн-билген чүүлдеринин дугайында, башкының дузазы-биле сайгарган чуруктарга хамаарыштыр кыска чугаалар тургузары.
- Делгеренгей болгаш кыска план ёзугаар номчаан чүүлүнүн утказын дес-дараалаштыр үшкү арындан чугаалап билири.
- Сөзүглелде билдинмес болгаш чаа сөстери, сөстүн чамдык уран аргаларын боттарының билир шаа-биле тайылбырлап шыдаары.
- Чогаалдың кол темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлөр, абзацтар) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры. Чогаалдың маадырларының бирээзинин өмүнээзинден делгеренгей азы допчу чугаа кылып билири.
- Аас чогаалдарының болгаш чечен чогаалдың хевирлери-биле (жанрлар) практиктиг таныжылга. Басня, ооң онзагай талазы.

Личностуг (бот-тускайлаң онзагайлары)

Төрөөн дылывыс харылзажырының база мээ-медереливистин шынарын көргүзеринин кол чепсээ; төрөөн дыл национал культуравыстың кол болуушкуну; сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чөптүг ажыглап билири; төрөөн дылын улаштыр өөрениринге сонuurгалын оттуары; аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелигажыглап билири; бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга үндөзилээш, материалистиг үзел-бодал-биле илередири.

өөреникчилерге хевирлеттинген турар билиглер:

- өөредилгениң чедиишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;

- бодунун ажылын түңнөп, үнелеп билири;

- бодунун төрөөн чуртунга болгаш чонунга, ооң амыдырал-чуртталгазынга хамаарылгазын шиңгээдип алыры;

- өске чоннарның ниити мөзү-шынарының, моральдыг нормаларының талаларын билип алыры;
- бодунуң-даа, өске чоннуң кижилериниң кылган эки, багай талаларының уг- шиин тып билири;
- моральдыг нормаларга болгаш этиктиг негелделерге дүүштүр аажы-чаңын таарыштырары;
- өске кижилерниң сагыш-сеткилин, ишти-хөңнун билири болгаш олар-биле кады сагыш-човаары;
- уран-чечен культура-биле таныжып тура эстетиктиг овур – хевирлернин кижизиттинери;
- өөредилгеже, эртем-билигже чүткүлдүү;

өөреникчилер чүнү билип алырыл:

- долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;
- аажы-чаңы моральдыг мөзү – шынарга, ужур-чурумга чагыртыры;
- өске чоннарның хамаатыларынга дең хамаарылгалыг болуру.

Метапредметтиг

- Чаа чүвени билип алыр чүткүл-сонуургалын улам сайзырадыр.
- Салдынган сорулгага дүүштүр кылыр ужурлуг ажылды планнап, хайгаарап, ооң түңнелинге чедериниң болдунар аргаларын тодарадып билирин өөредир.
- Сорулганы шын салып, ону чедип аларынын аргаларын дилеп , тып билирин өөредир.
- Словарьда, библиотека каталогтарында бар чугула медээлерни кылып, ону дилеп, шыгжап чаңчыгары. Компьютерге ажылдап өөренири.
- Эштежип ажылдаарынга өөренир. Бодун аңгы-аңгы рольдарга кириштирер (удуртур, күүседир)
- Херек материалдарны дилеп, тып билири. (янзы-бүрү номнар, словарь, интернет)
- Өөрөнгөн чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чаа чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарынга өөреникчилерни чаңчыктырар.

Регулятивтиг (углаар-баштаар)

Өөренип турар эртеминиң тема, бөлүк аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири; башкының удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны күүседип өөренири;

бот хыналданы, удур-дедир хыналданы кылып билири.

өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- бодунуң кылыр ужурлуг ажылын планнап болгаш салып алган сорулгалары-биле оларны дүүштүрүп билири;
- чаа өөрөнгөн уран – чечен чугаада башкының айтып кааны ёзугаар чүнү кылырын сагыыры;
- өөредиглиг кылдыныгларны аас болгаш бижимел хевирге кылып билири;
- болуушкун төнчүзүндө, ооң түңнелдерин анализтеп болгаш демдээн салган соонда эдилгелерни кылып билири;

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- өөрөнгөн темазынга алган билиглерин түңнөп болгаш үнелеп билирин боттандыраы; аас болгаш бижимел чугааны дылдың негелдери-биле чогуур
- үезинде практика кырынга өскерттип болгаш ажыглап билири
- башкы-биле демниг ажылдажышкын үезинде чечен чогаалды өөренип шиңгээдип алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;
- кылган ажылдарын ажыл үезинде болгаш ажыл соонда шын кылып турарын бот сайгарып шинчилеп билири;
- бодунуң номчулга ажылын планнап билири.

Познавательный (билиин ханыладырынга түңнелдер): билиин ханыладырынга дүүштүр сорулганы салып билири;херек дыңнадыгларны аңгылаары; херек билиглерни дилеп-тывары;аас болгаш бижимел чугааны шын тургузуп билири;тургустунуп келген айтырыгларны тода, шын шиитпирлээр аргаларны дилеп-тывары;дыңнаан, номчаан сөзүглелдеринден херек, кол чүүлду тывары;берге айтырыгта шын харыыны дилеп-тывары.

өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- херек билиглерни словарьларны ажыглап тургаш тып билири;
- чогаалдарны болгаш ооң кол маадырларын деңнеп болгаш үнелел барымдаазын ёзугаар аңгылап билири;

- чогаалды кол маадырларының сөстери, сагыш-сеткили, кылып турар чүүлдерин, аразында харылзааларын шиңгээдип алыры.

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- херек билиглерни библиотекалардан, өөредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
- амыдыралдың болуушкуннарын, чечен чогаалдың хевирлерин, кол маадырларын деңнеп болгаш аңгылап билири;
- чогаалды сайгарып турар үеде болгаш бодунуң амыдыралыңга даянып алгаш чылдагаан айтып турар харылзааларны, логиктиг угаан- бодалын аас болгаш бижимел хевирге шын тургузуп билири;
- бердинген статья - биле ажылдап билири (статьянын кол бодалын тодарадып, планын тургузары).

Коммуникативтиг: аас чугаага диалогту ажыглап билири; аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнелге келиринге өөредири; бот туружун болгаш бодалын быжыглап чаңчыгары; коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- бөлүккө ажылдап өөренири; бодунуң бодалындан аңгыда эжиниң үзел-бодалын база дыңнап үнелеп билири;
- түңнел үндүрерде бодунуң бодалын тайылбырлап билири болгаш эш- өөрүнүң үзел-бодалы- биле деңнештирип билири;
- эжинге херек медээни шын тода дамчыдып билири;
- демниг ажыл үезинде эжинге дузаны чедирери, бот-боттарын хынажып билири;
- диалог чугааны чорудуп билири;
- салдырган сорулгаларны чедип алырда чугааны шын тургузуп билири;

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- салып алган сорулгаларны чедип алырда, өске кижилерниң күзел-бодалдарын база дыңнап билири;
- бөлүк-биле ажыл үезинде чогуур айтырыгларны салып билири.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр)

Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы

өөреникчилерниң өөренип алган турар билиглери:

- утка болгаш дыл-домааның талазы-биле чедингир сөзүглелди пауза, интонация болгаш номчулганың темпизин барымдаалап шын, медреселдиг, аянныг номчууру;
- таныш эвес сөзүглелди номчуурунун дүргени 1 минутада 65 – 70 хире сөс;
- чогаалдың адынга болгаш аңаа чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдың кол утказын тодарадып билири;
- чогаалдың темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (үзүндүлерни, абзацтарны) дыңналдыр номчууру, доктаадып алыры;
- сөзүглелдин кезектерин чогаалда болушкуннарның дес-дараалашкаан болгаш утка талазы-биле харылзааларын тодарадып билири;
- улуг эвес сөзүглелди аңгы-аңгы кезектерге чарып, кезек бүрүзүнге ат (эге) чогаадыры; башкының дузазы-биле сөзүглелдин планын тургузары база сөзүглелге болгаш ооң кезектеринге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири;
- номчаан чүүлүнүн утказын делгередир болгаш кысказы-биле допчулап чугаалаары;
- уруглар библиотекасында бар номнар-биле, алфавиттиг каталог аайы-биле номнарны тып билири;
- номчаан номнарынын кыска тайылбырын тургузуп билири; справочниктер, энциклопедиялар болгаш уругларның периодиктиг журналдары- биле ажылдап билири;
- чогаалдың кол маадырларының чугаазын, чүнү кылып турарын барымдаалап оларга үнелел бээри;

өөреникчилерниң өөренип алыр аргалары:

- номчаан чогаалынга хамаарышкан бодунуң күзел-бодалын бодунуң сөстери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- номчаан чогаалының эстетиктиг болгаш мөзү-шынар талазы-биле бодунуң бодалдарын чугаалап билири;

- номчаан чогаалының кол маадырларынга болгаш чогаалды бижээн авторнуң позициязынга

хамаарыштыр бодунуң күзел – бодалын бодунуң сөстери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;

- дөмей сөзүглелдерни болгаш айтырыгларга харыыларны бижимел хевирге тургузуп билири.

Тематиктиг планы

№	Разделдин ады	Шагы
1	Тыва дылын, тыва чонун, Тыва черин – ожууннун уш ыдык дажы.	1
2	Чылдын уелери. Тодуг-догаа алдын кузум.	2
3	Улустун аас чогаалынын биче хевирлери.	1
4	Ооренип оорен.	1
5	Эки кылган ажыл – элеп читпес алдар.	2
6	Бистин бичии оннуктеривис.	1
7	Бойдустун чажыттары.	1
8	Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым.	1
9	Багын чугаалаарга – бачыды арлыр.	2
10	Бойдуска хумагалыг болуулу.	1
11	Эштигде хоглуг, эптигде куштуг.	1
12	Авторлуг тоолдар.	2
13	Эрнин эреси.	1
14	Чылдын уелери. Хоглуг чазым.	1
15	Улус аразындан ие караа чымчак.	2
16	Улустун аас чогаалы. Тоолдар.	2
17	Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар.	2
18	Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар.	1
19	Ойнаксанчыг оюннарым.	1
20	Кижини болуру чажындан.	1
21	Оске чоннарнын аас чогаалы.	1
22	Чонум чаагай ёзу-чанчылдары.	1
23	Тывамнын тоогузунден солун арыннар.	2

24	Чылдын уелери. Ажыл-ишчи чайым.	3
Шупту:		34 ш

Календарь-тематиктиг планнаашкын

№	№	Кичээлдин темазы	Шагы	Болур хүнү	
				План	Факт
Тыва дылын, тыва чонун, Тыва черин – ожуунун үш ыдык дажы. 1 ш					
1	1	Ч. Кара-Куске «Камнаалынар!» В. Саарымбуу «Торээн Тывам кижилери». Ч. Куулар «Эртинелиг бурун Тывам».	1		
Чылдын үелери. Тодуг-догаа алдын күзүм. 2 ш					
2	1	С. Сурун-оол «Чанган куштар». Х. Ойдан-оол «Баштайгы сегиржиң алыышкын».	1		
3	2	А.Пушкин «Кус». Ч.с. Чогаадыг «Куску арга».	1		
Улустун аас чогаалының биче хевирлери. 1 ш					
4	1	Тывызыктар. Улегер домактар. Оюн удээн чугаалар. Дурген чугаа. Чоннун ырлары.	1		
Өөренип өөрөн. 1 ш					
5	1	О. Сувакпит «Камналга». Э. Кечил-оол «Ундур имнедипкен».	1		
Эки кылган ажыл- элөп читпес алдар. 2 ш					
6	1	С. Сарыг-оол «Дуза када бергеним».	1		
7	2	К-Э. Кудажы «Маргылдаа».	1		
Бистин бичии өннүктеривис. 1 ш					
8	1	Х. Ойдан-оол «Эгерек биле Эзирик». С. Тока «Бистин анчывыс». Л.Чадамба «Кушкаштар».	1		
Бойдустун чажыттары. 1 ш					
9	1	С. Сарыг-оол «Саржаг дажыглаан». М. Эргеп «Хортукке турлагжыыр», «Анай».	1		
Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым. 1 ш					
10	1	Л. Чадамба «Кыжын». Х. Ойдан-оол «Баштайгы хар», «Олегтин оннуктери».	1		
Багын чугаалаарга – бачыды арлыр. 2 ш					
11	1	И. Крылов «Корунчук болгаш сарбашкын». С. Сурун-оол «Орге биле Куске».	1		
12	2	Э. Кечил-оол «Кеземче». Л. Толстой «Соокчугеш».	1		

Бойдуска хумагалыг болуулу! 1 ш					
13	1	К-Э. Кудажы «Чурек иштинде ок». С. Комбу «Эжеш куштар хоюспанар». С. Сарыг-оол «Кизи – бойдустун толуг». Ч. Ондар «Хун».	1		
Эштигдe хөглүг, эптигдe күштүг. 1 ш					
14	1	Е. Танова «Оннуктер». С. Тока «Черликпен».	1		
Авторлуг тоолдар. 2 ш					
15	1	Ш. Суван «Алдын-Кушкаш».	1		
16	2	С. Сарыг-оол «Шиижекчигеш». К. Тюлюш «Улуургак, билииргек Дагаажык».	1		
Эрниц эрeзи. 1 ш					
17	1	С. Сурун-оол «Кызыгааржыга». А. Арапчор «Эр кижинин чангыс состуу». С. Михалков «Стёпа акый биле Егор».	1		
Чылдың үелери. Хөглүг чазым. 1 ш					
18	1	М. Пришвин «Изиг тулук уе». К. Ондар «Ыглапкан хар».	1		
Улус аразындан ие караа чымчак. 2 ш					
19	1	Е. Танова «Ава дугайында сос», «Кырган- авам келди-ле».	1		
20	2	Бистин проективис «Алдын хун дег аваларга».	1		
Улустун аас чогаалы. Тоолдар. 2 ш					
21	1	«Уш чуул эртемниг оол». «Боралдай ашак».	1		
22	2	«Сыынак». «Тоолду чуге чажырбазыл». «Алдан ала чылгылыг Алаадай-Мерген».	1		
Хөктүг ужуралдар, солун болуушкуннар. 2 ш					
23	1	С. Пюрбю «Шортан мунган эзир». С. Пюрбю «Борттуг дилги».	1		
24	2	М. Олчей-оол «Тергелиг аът». О. Сувакпит «Хаважыгаш».	1		
Төөгү болгаш тоолчургу чугаалар. 1 ш					
25	1	«Могe Союспан» (Тоогу чугаа). «Ийи кыс» (Тоолчургу чугаа). «Часкы» (Тоолчургу чугаа).	1		
Ойнаксанчыг оюннарым. 1 ш					

26	1	С. Сарыг-оол «Оюннар». О. Сувакпит «Хуулгаазын кажыктарым».	1		
Кижн болуру чажындан. 1 ш					
27	1	Б. Ховенмей «Адазынын айбызынга». Л. Чадамба «Ивижилер оолдары».	1		
Оске чоннарнын аас чогаалы. 1 ш					
28	1	«Хек» (Ненец улустун тоолу). «Чанагаш-оол» (Хакас улустун тоолу).	1		
Чонум чаагай ёзу-чаңчылдары. 1 ш					
29	1	М. Кенин-Лопсан «Калдаракты азырап алганым». М. Олчей-оол «Кирген кижээ».	1		
Тывамнын тоогузунден солун арыннар. 2 ш					
30	1	С. Сарыг-оол «Оттуг-терге». О. Саган-оол «Кызыл Сылдыс ордени».	1		
31	2	Ч.с. Чогаадыг «Маадырлыг тыва эки турачылар».	1		
Чылдын уелери. Ажыл-ишчи чайым. 3 ш					
32	1	Н. Ооржак «Адазынын дузалакчылары». К-Э. Кудажи «Чазый хырын башка халдаар».	1		
33	2	Бистин толевилеливис «Мээн ынак номум».	1		
34	3	Унелел. Сценарийни тургузары.	1		

